

WPROWADZENIE

Początkowemu procesowi transformacji ustrojowej w państwach EŚW towarzyszyło hasło „powrotu do Europy”. Idea ta skonkretyzowała się w przedstawianych i w realizowanych postulatach integracji tych państw ze strukturami europejskimi. Proces stowarzyszeniowy ze wspólnotami europejskimi przebiegał w tych państwach w różnym tempie, by ostatecznie zakończyć się wejściem w struktury Unii Europejskiej w 2004 i w 2007 roku.

Wejście do Unii było postrzegane przez państwa regionu Europy Środkowej i Wschodniej jako nieunikniona konsekwencja zmian systemowych. Jedenaścioletni okres członkostwa w Unii Europejskiej, w przypadku Rumunii i Bułgarii ośmioletni, jest wystarczającym okresem do podjęcia próby oceny skutków integracji w ramach tego ugrupowania, zwłaszcza w ujęciu porównawczym w stosunku do grupy państw UE-15. Ocena skutków integracji w ramach Unii Europejskiej przebiegała w tym okresie w sposób zróżnicowany. Początkowa niepewność co do efektów integracji ustąpiła przekonaniu o pozytywnych skutkach członkostwa w UE.

Celem badań jest analiza i diagnoza funkcjonowania nowych państw członkowskich z Europy Środkowo-Wschodniej w Unii Europejskiej. Analizie poddano Polskę, Czechy, Węgry, Słowację, Słowenię, Estonię, Litwę, Łotwę, Bułgarię i Rumunię. Przedmiotem badań jest ekonomiczno-społeczny wymiar członkostwa, udział w strefie euro oraz w realizacji jednolitego rynku wewnętrznego.

W części pierwszej opracowania, dotyczącej ekonomiczno-społecznego wymiaru członkostwa, zawarto pięć rozdziałów.

Rozdział pierwszy zawiera porównanie warunków akcesji nowych państw członkowskich. Analizie poddano ilość i długość okresów przejściowych, jakie uzyskały państwa wschodniego rozszerzenia (Polska, Czechy, Węgry, Słowacja,

Słowenia, Litwa, Łotwa, Estonia, Bułgaria oraz Rumunia) w wyniku negocjacji akcesyjnych. Przyjęto hipotezę, że państwa te, które zostały zobowiązane do przyjęcia części dorobku prawnego wspólnot w okresie przedakcesyjnym, na mocy układów europejskich, zdołały dokonać tego w różnym zakresie. Przyjmuje się, że ilość i długość okresów przejściowych uzyskanych przez kraj kandydujący może stanowić miarę dystansu tego państwa wobec państw członkowskich. Porównanie tych wielkości dla wszystkich nowych państw członkowskich daje odpowiedź na pytanie, które z nich w momencie akcesji były bliższe spełnienia kryteriów akcesji, a które dostosowywały się wolniej do wymogów *acquis*.

W rozdziale drugim przeanalizowano funkcjonujące w Europie Zachodniej modele państwa dobrobytu i starano się przyporządkować nowe państwa członkowskie Unii do tych kategorii, ze względu na kryterium efektywności i sprawiedliwości społecznej.

W rozdziale trzecim poddano analizie i ocenie zmiany, jakie dokonały się w Unii Europejskiej z perspektywy rynku pracy i migracji zagranicznych na przestrzeni ostatnich jedenastu lat, tj. po akcesji nowych państw w roku 2004 i 2007. Dwa rozszerzenia Unii, w pierwszej dekadzie XXI w. miały znaczący wpływ na sytuację na rynkach pracy zarówno „nowych”, jak i „starych” państw członkowskich. Ponadto nie należy zapominać o tym, że dokonujące się w tym czasie zmiany na europejskich rynkach pracy były zdeterminowane przez wiele czynników, ale istotnym i godnym uwagi były migracje zagraniczne, w tym przede wszystkim migracje o charakterze zarobkowym. Autorka niniejszego tekstu stara się odpowiedzieć na pytanie, jak po 1 maja 2004 r. zmieniała się sytuacja na europejskim rynku pracy z punktu widzenia „starych” i „nowych” członków Unii Europejskiej oraz ich obywateli.

Rozdział czwarty zawiera ocenę zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym w nowych państwach członkowskich UE. W pierwszej części rozdziału dokonano przeglądu dorobku prawnego Unii Europejskiej w analizowanej dziedzinie. Na podstawie tego przeglądu dokonano wyboru wskaźników, zalecanych przez Unię Europejską, do pomiaru zjawiska zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym w państwach członkowskich. W drugiej części rozdziału zawarta została analiza empiryczna zjawiska zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym, oparta na wybranych wcześniej wskaźnikach. Efektem tejże analizy było zidentyfikowanie dwóch grup nowych państw członkowskich Unii: państw, które zmniejszyły w okresie 2004–2013 dystans, dzielący je od starych państw członkowskich Unii w kwestii zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym, oraz państw, które dystans ten zwiększyły.

Rozdział piąty zawiera analizę efektów polityki spójności w nowych państwach członkowskich. Celem polityki spójności Unii Europejskiej jest zmniejszenie dysproporcji rozwojowych w regionach ugrupowania. Po przystąpieniu

do UE państw Europy Środkowo-Wschodniej, jego osiągnięcie stało się szczególnie trudne ze względu na fakt, iż stopień rozwoju gospodarczego regionów UE-15 i regionów nowych państw członkowskich był bardzo zróżnicowany. Od momentu przystąpienia do ugrupowania można zaobserwować znaczny rozwój gospodarczy regionów państw Europy Środkowo-Wschodniej, mierzony wartością PKB *per capita*. Obecnie różnice w poziomie rozwoju regionów UE-15 i nowych państw członkowskich stopniowo zmniejszają się, w głównej mierze dzięki środkom finansowym przyznawanym regionom najslabiej rozwiniętym.

Część druga opracowania zawiera dwa rozdziały (szósty i siódmy), analizujące rozwój strefy euro.

W rozdziale szóstym Autorzy dokonują oceny realizacji unii walutowej w nowych państwach członkowskich. Rozważania rozpoczynają charakterystyka znaczenia euro jako waluty międzynarodowej, ze szczególnym uwzględnieniem prognoz gospodarczych dla strefy euro na najbliższe lata. Jednak problematyka przeprowadzonych w tym rozdziale rozważań została skoncentrowana głównie na analizie wypełniania kryteriów konwergencji przez nowe państwa członkowskie Unii Europejskiej w latach 2004–2013. Analiza obejmuje zarówno państwa, które przyjęły euro, jak i państwa, które dopiero aspirują o członkostwo w strefie euro. W pracy zostały poczynione refleksje na temat zamiany waluty krajowej na euro, odwołując się przy tym do doświadczeń państw, które przyjęły euro w ostatnich latach, tj. do: Słowenii, Cypru, Malty, Słowacji, Estonii oraz Łotwy.

W rozdziale siódmym Autor omawia klasyczną teorię optymalnych obszarów walutowych, która głosi, iż warunkiem skutecznej integracji monetarnej jest posiadanie alternatywnych wobec kursu walutowego mechanizmów dostosowawczych przywracających gospodarkę do stanu równowagi po asymetrycznym szoku makroekonomicznym. Ponadto wysoki poziom synchronizacji cykli koniunkturalnych ma zapobiec powstaniu szoku asymetrycznego na obszarze wspólnej waluty. Zarówno strefa euro, jak i Unia Europejska w całości przechodzi stały proces konwergencji, a więc zbliżania, ujednoczenia gospodarek krajowych. Wobec tego rodzi się pytanie, czy strefa euro stanowi optymalny obszar walutowy? Odpowiedź na to pytanie daje analiza przedstawionych w publikacji danych empirycznych.

W trzeciej części publikacji podjęto próbę oceny wybranych aspektów realizacji jednolitego rynku wewnętrznego w państwach wschodniego rozszerzenia. Część ta składa się z trzech rozdziałów (ósmego, dziewiątego i dziesiątego).

W rozdziale ósmym dokonano oceny bilansów handlowych nowych państw członkowskich, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia nierównowag rachunków obrotów bieżących dla integracji gospodarczej państw Unii Europejskiej, w szczególności państw o niższym poziomie dochodu narodowego w momencie przystąpienia do ugrupowania. Podstawę badania stanowi analiza porównawcza

bilansów obrotów bieżących oraz bilansów handlowych państw członkowskich Unii Europejskiej, w podziale na charakterystyczne grupy państw: państwa rdzenia Unii Gospodarczej i Walutowej, państwa peryferyjne, nowe państwa członkowskie oraz pozostałe państwa. Analizą objęto lata 2000–2012, a do eksploracji danych wykorzystano statystyki opisowe oraz testy stacjonarności szeregów czasowych. Obserwacje te zostały odniesione do poziom rozwoju i tempa wzrostu gospodarczego, co pozwoliło na uchwycenie w badaniu niejednorodności państw wchodzących w skład Unii Europejskiej. W celu weryfikacji hipotezy o zagrożeniu płynącym z utrzymującej się nierównowagi na rachunkach bieżących dla rozwoju nowych państw członkowskich w Unii Europejskiej, przeprowadzona została analiza empiryczna danych statystycznych przy użyciu technik statystyki opisowej oraz testów na stacjonarność szeregów czasowych. W tym rozdziale wskazane zostały również podobieństwa i różnice pomiędzy państwami peryferyjnymi, które najbardziej odczuły skutki kryzysu finansowego i gospodarczego, a nowymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej.

W rozdziale dziewiątym dokonano oceny funkcjonowania rynków kapitałowych w nowych państwach członkowskich. Autor skupia się na znaczeniu rynków kapitałowych państw członkowskich Unii Europejskiej regionu Europy Środkowo-Wschodniej, które wstąpiły do ugrupowania w 2004 i w 2007 roku. Analiza koncentruje się na określeniu wydolności tych rynków w procesie transformacji zasobów oszczędności, jakimi dysponują gospodarki regionu, a które pozwalają zaspokoić rynkowy popyt na kapitał inwestycyjny. Autor dochodzi do wniosku, że gospodarki badanych państw dysponują zasobem oszczędności, który nie może zostać w efektywny sposób przekształcony w inwestycje, a powodem tego jest niedorozwój ścieżek rynkowej transformacji. Autor dokonuje krótkiej analizy poszczególnych segmentów rynku kapitałowego z naciskiem na rynek kredytów bankowych i publiczny rynek akcji. Odniesienie do wskaźników rozwoju tych rynków i ich porównanie z charakterystyką rynków państw zachodnich umożliwiło określenie stopnia rozwoju i zmian, które następują w ostatnich latach w badanych państwach. Integracja rynków kapitału i ich wewnętrzny rozwój zagrożone zostały przez kryzys finansowy lat 2007–2009. Krótkie nakreślenie podstaw regulacji rynków kapitałowych uwzględnia zmiany, jakie następują w Unii Europejskiej w związku z kryzysem, oraz identyfikuje możliwe perspektywy regulacji istotne także z punktu widzenia rynków kapitału nowych państw członkowskich UE regionu EŚW.

Ostatni, dziesiąty rozdział analizuje przemiany w sektorze energetycznym UE. Przeprowadzona analiza została oparta na celach polityki energetycznej Unii Europejskiej sformułowanych w strategicznych dokumentach w oparciu o międzynarodowe zobowiązania klimatyczno-energetyczne. Cele te stały się podstawą wyboru następujących wskaźników charakteryzujących sektor energetyczny: produkcja energii pierwotnej, import paliw kopalnych, zależność energe-

tyczna państwa, energochłonność gospodarki, emisja gazów cieplarnianych oraz udział energii z odnawialnych źródeł w końcowym zużyciu energii. Analiza empiryczna objęła okres od 2004 do 2012 roku. Przeprowadzone badania doprowadziły między innymi do wniosku, że dynamika reform i realne zmiany w sektorach energetycznych poszczególnych państw UE-13 są zróżnicowane i wynikają przede wszystkim z uwarunkowań historycznych. Przygotowując ramy kolejnego pakietu klimatyczno-energetycznego, Komisja Europejska powinna uwzględnić specyfikę sektorów energetycznych poszczególnych państw regionu EŚW. W przeciwnym razie realizacja interesów poszczególnych państw stanie się dla nich ważniejsza od realizacji wspólnej polityki klimatyczno-energetycznej. Ponadto dalsze regulacje UE w zakresie klimatu i energii, jak i zmiany zachodzące na całym świecie, a przede wszystkim dotyczące odnawialnych źródeł energii, niekonwencjonalnych źródeł gazu i ropy naftowej oraz energii jądrowej, mogą stać się wyzwaniem dla państw regionu EŚW.